

Ladislav Klíma

List o iluzionismu a Ivanu Karamazovu

(Vteřiny věčnosti, ed. Josef Zúmr, Praha 1967, s. 219-225)

Nemohu zde bohužel o iluzionismu tak pojednat, aby vše bylo Vám jasno. Předně proto, že není vše jasno mně samému, – cela va sans dire – chez tous les philosophes, třeba nemají tolik kuráže a cti v duši, aby se k nejasnostem svým přiznali; a přece jsou nejvyšší myšlenky esenciálně nejasny, vysoké namnoze aspoň pro člověka; jen v nížinách ducha vládne relativní jasnost, filosof, jenž všelikou nejasnost odmítá, přihlašuje se tím k mělkosti a nízkosti. Za druhé bylo by nutno předeslat velmi obšírné noetické i jiné předpoklady; proto píší filosofové tlusté knihy svých systémů, aby jednu každou jednotlivost učinili srozumitelnou; v originálním názoru na svět tvoří vše jeden organický celek, jehož žádná část nesmí být vyříznuta, nemá-li zhynout, uschnout; kdo chce jednotlivosti bez celku, musí se spokojit kuriózními úlomky a drobty a četnými nejasnostmi. Můj iluzionismus není totiž ještě mým nejvlastnějším světovým názorem, je jen označením jistých jeho stran a hran, které – za třetí – nemohou být od celku bez jistého znásilnění odervány; je myslitelné odtrhnout od krystalu jednu jeho stranu? Přesto učinil jsem to v naději, že některé aspoň myšlenky zájem Váš vzbudí –

Definice. Iluzi zovu zdání, že něco je, co není, ne však liché, nicotné zdání, ale zdání neodstranitelné, *druh jsočnosti, skutečnosti* – mysterion... *Iluzionismem* (fikcionismem, apparentismem) jmenuji filosofii, jež praví: svět je *podstatou* svou tímto zdáním. *Absolutním* (neb i konsekventním) *iluzionismem* nazývám doktrínu, že *absolutní vše* je zdáním: že *podstatná* iluzivita světa je úmyslně, plánovitě do všech jednotlivostí provedena, rozvedena: že klam, podvod je základní tendencí světa, „humbuk“, vyvedení aprílem, přírodním zákonem par excellence. –

Iluzionismus. Svět je samozřejmě vědomí (sc. Mé vědomí); *podstatou* vědomí jsou fundamentální jeho idey; něco je iluzivní – není to skutečné; fundamentální idey jsou neskutečné, protože pojem skutečnost je neskutečný; je jím proto, že pravda je lží, smysl beze smyslu, logika alogická, kontradikce základ všeho; jelikož tedy fundamentální – podstatu vědomí, tj. světa tvořící ideje jsou iluzí, sequitur, že podstata světa (v. definice!) je iluzí, – q. e. d. – Z pouhé základní, samozřejmě pravdy: *není pravdy* – pravda je pojem sám sebe vyvracející, plyne už iluzionismus; ona je jím už cele; vše zdánlivě pevné, skutečné mění se ve slunečním dechu jejím okamžitě v páry, v oblačné fantómy... Avšak fundamentální idey: jsočnost, substance, stálost, síla, vůle... příčina, velikost, čas etc. jeví se fikcemi ne pouze v důsledcích rovnice pravda rovná se lež, ale i povětšinou zcela bezprostředně. Hlavně korelátum pravdy: jsočnost. Tato nejzákladnější idea je na prvé popatření čímsi tak nepodloženým, nezdůvodněným, ze vzduchu absurdně vyloveným, že člověk přes nejvyšší vážnost věci musí nad ní vybuchnout ve smích, – čímž, mimochodem, zabil starou dobytčí vážnost světa, stanul svobodnou, boží nohou *nad ním*, dolétl zenitu ducha. – Avšak: svět neexistuje rovná se svět je iluze: neboť tvrzení „svět neexistuje“ předpokládá jakožto tvrzení už zase nezmarného, bláznivého šotka jsočnost; nutný produkt ze sloučení pojmů jsočnost a nejsoučnost je pojem iluze. Jediná myslitelná jsočnost je zdání jsočnosti: tak zní základní svůdná věta iluzionismu. Je samozřejmě kontradikcí, – a zde dospíváme ke kontradikcionismu, – metalogismu, – ludibrionismu, – konsekvencím to, efflorescencím iluzionismu. –

Absolutní iluzionismus. Že iluzivnost se rozšiřuje od základních idejí na mnohé další, je známo. Například ohromná iluzivita smyslovosti; nebo „života“ – všeho snažení – štěstí, slávy, lásky etc.; že vše je iluzí, řeklo sta básníků; kdo toto vše doopravdy *myslí*, jsem snad já jediný. – – Že by fundamentální, metafyzický iluzionismus nemusil mít za následek naprostý iluzionismus fyzický – neboli absolutní –, zdá se na první pohled možným; nad nejspodnější vrstvou iluzivní mohly by snad ležet vrstvy relativně, zdánlivě aspoň skutečné; distinkce „absolutní pravda“, „relativní pravda“! Já tvrdím, že není ani této zdánlivé skutečnosti a pravdy, že podstatná iluzivita má za nutný následek *naprostou* iluzivitu naprosto všude, i v nejmenších jednotlivostech, již proto, že v pojmu iluze spočívá pojem *úmyslného* klamání, v pojmu iluzionismus idea: svět není, nemůže být naprosto nic jiného než velké ošálení kvůli ošálení, – zdánlivé mluvení pravdy může být jen rafinovaným prostředkem, aby podvedení tím lépe dopadlo, – je jen stupňovanou šalbou. V klamání, mámení, napalování spočívá podstata světa. Tvrdím pak, že vůbec vše je v *každém jen možném* smyslu nepravdou a šalbou! Že nejen je klamem, že země přitahuje kámen do výše hozený, že hmota, na určitý stupeň ochlazená, přejde z kapalného ve skupenství pevné, že země obíhá kol slunce...; i tvrdím, že není pravda, že odehrává se evropská válka, že je v Praze Karlův most, ve Vysočanech hotel Krása, – ale ne snad jen v jakémsi transcendentálním smyslu, – ne, ve smyslech nejvulgárnějších! Budete ode mne žádat odůvodnění z těchto tvrzení, pro něž každý prohlásí mne za blázna, která jen s vnitřní repugnací jsem zde uvedl. Ale musíte prominout, že – z domyslitelných důvodů – zůstanu při tvrzeních, ač vejít do podrobností bylo by zajímavo pro Vás i pro mne, – jaká pole pro volnou fantazii! Pouze tolik: tato moje teorie povstala deduktivně, ale nutně, – je kategorickým postulátem jednoty a kongruence a krásy a ceny a myslitelnosti světa. Dnes je člověku samozřejmě nemožno od případu k případu šalebnost všeho dokázat, – ale co znamená „dnes“?: smích zítřku. Důvody leckterého exorbitantního iluzionistního tvrzení možno už dnes vědět; jiné – například proč je lež, že země rotuje kol slunce – možno vytušit; že budeme jednou vědět důvody *všech* takových tvrzení, možno dnes a priori vědět... Z hloubky vzato: z naprosté alogicity logičnosti a nejsoucnosti pravdy následuje už *dokonale* vše, – netřeba ztrácet dalším dokazováním vteřiny času! Lidstvo nevědělo dosud, co je *konsekventní skepse*, – já zovu ji směle absurdismem; *vždyť vše je ztraceno!* – – ale teprve, ztratíme-li vše, můžeme vše získat – vesmír dobýt, Boha do okovů vrhnout... A ještě víc následuje z mého metalogismu neboli logiky bohů –, která mimo jiné neguje fakta, která praví: opak každého tvrzení je pravdou – zároveň ovšem i lží – stejně jako tvrzení samo–, která stojí nad lege identitatis a lege contradictionis... Ale to jsou hudby budoucích statisíciletí. – – –

Konsekvence iluzionismu. Řekne-li se: svět je iluze, je první dojem člověka, že svět tím degradován. Že předně tím znicotněn, oloupen byv o *skutečnost*, za druhé pošpiněn, byv snižen na *klam*, na *podvodníka podvedeného*. Příčina dojmu toho, že oči, na žalářní polotemno zvyklé, oslepeny jsou náhlou září a zří ji jako tmou. Neskutečný pojem skutečnost redukovatelný je na pojem *otrocké pouto*. Pojmy klam, podvod děkují za špatný zvuk svůj žalostnému animálnímu a k tomu morálnímu, česky způsobenému nazírání; volně metafyzicky pojaty značí oba sublimní spirituálnost-záhadnost-*podstatnou*, věčnou tajemnost-čarovnost *krásu*. Řekne-li se: svět je iluze, – znamená to de facto: svět je *Volnost* a *Krása*; ale to jsou oba hlavní predikáty – Božskosti...

Krása. Podstatou *krásy* je *čarovnost*, podstatou čarovnosti zázračnost, podstatou zázračnosti iluze, – jádrem jak zázračnosti, tak iluze je alogicita. Pojem:

zdání, že něco je, co není, – je nejen zázračností par excellence, nejen zdrojem vší zázračnosti, je se zázračností a kouzelností totožný. A svět sám je jen tímto hrůzným zdáním!: bezedná propast nejzázračnější čarovnosti! veškery propasti země a ducha jsou v hluboké hloubi Září... Svět jako iluze, jako iluze iluze: svět jako oblačné, duchové krajiny v azuru, jako fata morgána, jako pouhá halucinace faty morgány, vidina vidiny; svět jako přízrak, jako strašidlo, jako tanec stříbrných elfů na jarní, dopolední louce, rej šedivých stínů na půlnočních hřbitovech; stín ničím nevrhaný, stín stínů, reflex reflexů bez svítivé hmoty, echo echa bez původního hlasu, v zrcadle zjev tváře v něm se nezhlížející, duhová hudba z vakua vycházející; živí umrlci, minulost jakožto přítomnost strašící, přítomnost *jen* jako posupně se šklebící, zamřížovaným oknem času, tohoto šilence katexochén, hledící tvář budoucnosti..., a dále a dále! svět jako fantasmagorie, jako féerie, – jako věčná, nekonečná, nepojmenovatelná Krása, – Záře, – – Bůh.

Volnost. Pojmy skutečnost, pravda, pravdivost, pravost... byly jen nouzovými pomůckami, výpomocemi zvířecího (neboli lidského) ducha, učinit ubohosti své svět pochopitelným, uchopitelným; zábradlím, které si udělal na temeni hory, aby v závratí nezřítíl se do výše, kterou zove hlubinou a propastí; černými brejlemi, aby nebyl oslepen světlem – aby neviděl; hrázemi proti Všetoku, klamem, že zamrznul; krátce pouty, jimiž chtěl podvázat křídla Psyche, obávaje se letu jejího do *nekonečna* – *neurčita* – *neskutečna*. S poznáním, že vše je naprostou iluzí a nepravdou a nepravostí a měnlivostí, roztekl se proud všeho v neomezeno – v *nejvyšší Volnost*. Svět přestal být jen něčím, tj. něčím určitým, „faktickým“, „pravdivým“, – stal se *vším*, vším myslitelným, – i sobě samému si odporujícím: metalogicky si odporovat mohoucím, – i absurdním: absurditu jakožto základní absurdum vylučujícím; stal se něčím, co *od základu* stále se mění. A následkem toho nutně – tím, čím jej jeho Vůle v každém okamžiku mít jen chce, nejposlušnějším, nejfluidnějším plasmatem jejím, sebe sama, – absolutní hříčkou její Všemoci, její suverénní, smějící se Všemoci. A zde došli jsme k ludibrionismu, – k nejzazší vůbec možné odpovědi na světovou otázku „Co je svět?“ –: Svět je absolutní hříčkou své (rovná se Mé) absolutní Vůle, – nebo prostě: Má hříčka je toto vše. Svět je to, co v každý okamžik já z něho mít chci. Nejstrašnější Volnost, – a zároveň eo ipso nejhlubší otroctví a bezmoc, – a Všemoc Vůle neboli Volnosti; klad kladů, dobro o sobě – neboli jsoucnost, druhé stvoření světa, – – a Jedno a Vše – a Sebeobjetí – Záře září, Má vlastní Záře – – "Bůh"...

Egosolismus je od celé této filosofie naprosto neodmyslitelný, třeba jeví se sekundárně nepravdou, iluzí, odporem, hříčkou, jako vše, – jako iluze jeví se iluzí, tj. skutečností, ludibrionismus reludibrionismem, kontradikčnost nekontradikčností.

To je můj zdánlivě negativní iluzionismus, – můj nihilismus a egosolismus, kontradikcionismus, absurdismus ve svých správných konsekvencích – –